

*Amikor a Hold a Hetedik Házba lép / És a Jupiter együttáll a Marssal,
akkor béke vezeti majd a bolygókat / és szeretet kormányozza a csillagokat
ez a Vízöntő korának hajnala*

A ma este bemutatott mű első tételének szövege meghatározza a kort, amelyben játszódik, mégpedig mindjárt csillagászati léptékben. Ebben a léptékben néhány ezer év ide vagy oda nem sokat számít hiszen a Vízöntő korának kezdete ugyanúgy lehet az 1447-es év, mint a 3597-es attól függően, hogy a téma melyik szakértőjének értelmezését fogadjuk el.

Ezen az alapon felbátorítva érezhetjük magunkat, hogy mi is néhány száz évet szánkázunk ide-oda a megszólalás zenei stílusában.

A plakáton "klasszikus zenekari átírat" olvasható. Úgy indult, hogy "de jó lenne, ha egy klasszikus zenekar is el tudná játszani a rockzenekarra írt Hair-t, ami sokunk kedvence, gyerekkorunk-fiatalságunk emblematikus darabja". Én a Musica Sonora felkérésére megpróbáltam úgy leírni ezeket a dalokat, hogy jól álljanak egy általában klasszikus műveket játszó zenekarnak. Az énekszólamokon alig-alig változtattam, (majd megteszik az énekesek, például az improvizált barokk díszítések jegyében) a kísérekhez viszont igen bátran hozzányúltam. Így olyan tételek jöttek létre, amelyeket többféleképp is lehet hallgatni, reményeim szerint úgy lehet velük játszani, mint a kacsintós naptárral, vagy a Necker-kockával: tudniillik hogy az egyik pillanatban a Hair egyik ismert dalát hallom benne, a másikban meg adott esetben egy barokk áriát vagy turbát.

Amit nem jeleztünk a plakáton, bár mostanra már mindenki számára nyilvánvalóan kiderülhetett, az az, hogy ezt az általában hosszú hajjal, hippióltózetben, néhol a rendezői utasítás szerint meztelenül előadandó művet itt meglehetősen visszafogott külsőségekkel, oratorikusan tálaljuk.

Az átdolgozáshoz alapul a legelső változatot (vagy ahogy a zenetudományban mondják, az "urtext"-et -összöveget), azaz az 1967-es színpadi változatot választottuk, ez illik a történeti megközelítéshez. Aki a filmet ismeri jobban, annak a számára ismeretlen dalok is elhangzanak majd, jól ismert kedvencek viszont esetleg hiányozhatnak.

Nem törekedtünk teljességre, nem teljes a történet hangzik el, csak egyes dalokat emeltünk ki, amelyeket a legszellemesebben tudunk ilyen módon tálalni. Ilyen módon koncertünk inkább "szimfonikus dalfüzér" mint "oratorikus musical" A "concept musical" erőssége amúgysem a fordulatos cselekmény, vagy a színes történetmesélés, hanem a közvetíteni kívánt "üzenet".

A ma esti mű tehát forrását tekintve is régi zene (már több mint 40 éves, és ez annyi idő a zenetörténetben, mint amennyi Bach és Mozart halála között eltelt!) tálalásában azonban még régebbi, néhol Bachos, Vivaldis, máshol Mozartos, Beethovenes, megint máshol Brahmsos, vagy éppen Straussos és ritkán a posztromantikus stílust is eléri, előfordul, hogy egyazon tételen belül is szabadon asszociál.

A forrásmű is bővelkedik ilyesfajta stílusjátékokban, idézetekben, úgy zenei, mint szövegi téren. Például Shakespeare szövegek, menüett-betét, érezhető barokkos, néhol még korábbi zenei-stilisztikai utalások (pl. a Shakespeare szövegre írott "What a piece of Work is Man" erősen emlékeztet az óangol Gymel [ikerének] műfajára).

Ami szórakoztató újrakoncertnek indult, időközben érdekes muziko-hermeneutikai (azaz zene-jelentéstani) kísérletté is vált: mi marad meg egy ilyen tálalásban, mi vész el, és milyen többletjelentés kerül hozzá?

Nekem, és nekünk, akik a próbafolyamat során láttuk felépülni a darabot, van egyfajta meglátásunk erről, de a mű valójában nem mű addig, amíg a befogadása meg nem történik, tehát pusztán most, az Önök részvételével fog kiderülni, hogy vajon milyen jelentése is van ebben a köntösben a Hair egyes tételeinek; mikor humoros, mikor elgondolkoztató, mikor sikeres, mikor felemelő, mikor tanulságos. Kérem, ne fukarkodjanak jelentéstani kutatásaik közreadásával az előadás során. :)

Pár szó a dalokról, amelyek a ma esti műsorban szerepelnek.

• Aquarius

- akkor még mekkora újdonság, micsoda ígérete a *misztikus nagy igazságoknak, harmóniának és megértésnek, együttérzésnek és mindent betöltő bizalomnak, szabadulás a babonáktól, viszont misztikus kristály-kinyilatkoztatások és az elme végső felszabadítása...* (idézet az Aquarius - Vízöntő dal szövegéből)

Már önmagukban is szép ellentmondások ezek, ráadásul mára már el is jött az új korszak, a szép új világ, a modern idők: az ócska bulvárlapok utolsó oldalait is meghódították a bosszantó horoszkópok, az LSD-szedés nem tűnik már *annyira* vonzó életformának mint akkor, és azoknak, akik a vietnami háborún felháborodtak, bizony ma sincs kevesebb okuk a tiltakozásra... talán csak a lehetőségük kevesebb rá. Ez a szöveg kiválóan megalapozza az egész koncept-musical zűrös mondanóját. Hadd éljek egy idézettel, amelynek atyja talán épp itt ül a közönség soraiban: "A Hair (mint a hippimozgalom egésze) egy rossz kérdésre adott rossz válasz."

• Manchester England

Ez a "törzs" vezetőjének, Claude-nak a bemutatkozása. A szövegben magát az angliai Manchester városával és a zsenialitással hozza kapcsolatba, azt is mondja, hogy hisz Istenben, aki hisz Claude-ban, aki ő. Válaszért mégis az LSD prófétájához, Timothy Leary-hez fohászodik... Ezek közül legalább egy dologról biztosan kiderül később, hogy nem igaz: tudniillik Claude lakhelye a NY-beli Flushing...

• Sodomy

Nos ez az a dal, amelynek a szövege áldozatul esett az én önkényes (vagy önkéntelen?) cenzúrámnak. Aki ismeri a szöveget, az sejtheti, hogy miért. És az magában nyugodtan ráillesztheti a hegedűdallamra, vidám perceket szerezve magának.

Mi, "külföldiek", ("foreigners" ahogy az angolok hívnak minket, akár a saját hazánkban is), egyébként jól tesszük, ha vigyázunk azzal, hogy milyen dallal kívánunk mondjuk boldog gyémántlakodalmat a kívánságműsorban anyósunknak és apósunknak... ezek a fránya szövegírók bizony gyakorta írnak olyan témákról (és olyan megfogalmazásban), amelyet nem biztos, hogy akkor is alkalmasnak találunk jókívánságok kifejezésére, ha értenék...

Itt ragadtuk meg az alkalmat, hogy az újrakoncertek hagyományára, a Walzer-játszásra utalást tegyünk. Az instrumentális átdolgozás hűen követi a Sodomy dallamát, kis, Kék Duna keringőre hajazó középhérszettel, amit a későbbi "Frank Mills" dalból emeltem át, mintegy magyarázatként arra, miért is instrumentális ez a megszólalás. A Frank Mills-részlet kezdősora ugyanis "it embarrasses me", azaz "zavarba hoz". Nos, ezért cenzúráztam instrumentálisra ezt a megszólalást.

A darabnak egyébként érdekes kalandjai voltak a cenzúrával, Angliában például a *Lord Chamberlain*, aki a hagyomány szerint üsdők óta a színpadi cenzorkodást végezte Londonban, 1967 nyarán nem engedte előadni a darabot. De (mit tesz a Vízöntő és az "elme végső felszabadítása") az angol Parlament épp ekkor vonta meg a Lordtól a cenzúra jogát (nem tudom, hogy a Hair bemutatásának érdekében történt-e). A Hair producerei ugrásra készen álltak, és amint a javaslat törvényerőre emelkedett, a darabot azonnal bemutatták. Így a Hair-rel ünnepelhette Anglia a sok évszázados színpadi cenzúra megszűnését 1968-ban.

• Hair

Ez a címadó dal, Claude és Berger itt mondják el hitvallásukat a hajról. Rövid bevezető recitativo után rengeteg jelzővel illetik hajukat, amihez a törzs tagjai is csatlakoznak: a haj méltó magasztalása után az amerikai himnusz, a Csillagos-sávós lobogó e témához igazított változatát éneklük:

“Ó, mondd, látod-e a szemem, mert ha igen, akkor a hajam túl rövid”.

A haj dicsérete néhol egészen transzcendens szintet ér el (nyersfordítás):

Hadd szálljon a szellővel.

Akadjon a fádba

Legyen bolhák otthona

a hajam

Bolháknak otthon

Méheknek méhkas

Madaraknak fészek

nincsenek szavak

a hajam szépségére, pompájára, csodájára

Úgy hordom, mint Jézus hordta

Alleluja, imádom őt [mármint a haját]

Jézust szerette az anyja

Engem miért nem szeret az enyém?

• My conviction

Egy turista hölgy, aki lehet hogy Margaret Mead, de az is lehet, hogy valójában egy transzvesztita, véleményyt nyilvánít arról, hogy szerinte a hosszú haj nem elítélendő. M.M. kulturális antropológus volt, aki behatóan tanulmányozta a különböző népek szexuális kultúráját. A következő monológot adja elő:

*Csak azt szeretném mondani, hogy meggyőződésem szerint a hosszabb haj (szőr)
vagy a megjelenéssel kapcsolatos egyéb rikító színlelés nem más,
mint a szürke álca átváltozása tarka tollazattá, amely a hím előjoga.
Érdekes, hogy az elegáns és finom tollazat nem illik a férfhoz,
miközben minden más fajnál épp ez a jellemző.*

Ebből a prózából MacDermot zenei formálása alkot dalszöveget, amire később is látunk majd példát.

• Initials-Hare Krishna

Initials: A szövegírók itt kihasználták az angol nyelv (és különösen az Egyesült Államok népe) rövidítési mániáját. A szöveg majdnem kizárólag rövidítésekbe épül fel.

Részünkről itt tetőzik a szövegek sorában a "cenzúrázatlanság", engedékenység. Ugyanis a rövidítések között bizony olyan is előfordul, amely tudatmódosító szert jelöl. Ilyesmirel pedig nem szokás cselló mellől, vagy üstdob mögül klasszikus kantátát előadni. Ellensúlyként a mi előadásunkban az imitáció (vagyis az egymást követő szövegek) forgatagába becsúszott egy-két anakronisztikus vagy más nyelvű rövidítés is. (A helyes megfejtők között jegyeket sorsolunk ki a következő előadásokra...)

Legalábbis a tudatmódosító szerek említése, de ezen felül rejtett zenei-tematikus összefüggések is összekapcsolják ezt a tételt a Hare Krishna témával így ezek ma este egy tételle nőttek össze.

A Hare Krishna barokk szekvenciája azt hiszem nem tartozik a szándékos zeneszerzői utalások közé. Az eredeti *Hare Krishna mantra* hagyományos dallama (amelyet MacDermot csekély változtatással használ) szinte diktálja ezt a harmonizálást, amely a barokktól napjainkig múlhatatlanul szolgál számos komoly vagy könnyű mű alapjául. Nagy örömünkre. Mert így ebből az anyagból jó kis barokk oratóriumtételt lehetett építeni. Soha nem szólt még ekkora barokk oratórium Krishnához... de hogy mennyire kell ezt komolyan vennünk, arra maguk a szerzők adnak eligazítást: az egyik mantrázó szakaszban ugyanis a *Hare Rama Hare Rama Rama Rama Hare Hare* helyett *Marihuana Marihuana huana huana Mari Mari* szerepel. Azt hiszem e növényhez sem szólt még ily emelkedett óda (ha mégoly parodisztikus is) az európai zenetörténetben, de legalábbis a barokk korszakban biztos nem...

• Frank Mills

Kiváló példája a szövegírók formabontó és a zeneszerzői formaépítő törekvésének. Konkrétan prózában írt szöveg, legalábbis én a verselésnek semmi nyomát nem fedeztem fel, a dal zenei formája mégis vers-érzetűvé teszi. Ez a formálási törekvés fejlődött még tovább ma este, így lett a dalból barokk ária-tétel. A szöveg felolvasva mégis próza marad:

*Találkoztam egy sráccal, úgy hívták, Frank Mills.
szeptember 12-én, pont itt,
a Waverly áruház előtt,
de sajnos
elvesztettem a címét.*

*Utoljára egy barátjával látták,
egy dobossal, aki Beatles-es George Harrisonra
hasonlít,
de a haját hátul kis masniba fogva viseli.*

*Szeretem, de zavarba jövök,
ha végigsétálunk az utcán;
valahol Brooklynban lakik,
és ilyen fehér bukósisakot visel.*

*Aranyláncokat hord a bőrdzsekijén,
a hátára pedig nevek vannak írva:
"Mari"
és "Mama"
és "A Pokol Angyalai"*

*Hálásan megköszöném
hogy ha valaki látja megmondaná neki,
hogy itt vagyunk a parkban a barátnőmmel,
és lécci*

*mondjátok meg neki, hogy Angéla és én
nem kérjük a két dollárt vissza,
csak itt*

• Where do I go - EZ2BHD

Elemzők szerint a Hair passió-vonatkozásainak a "Where do I go" a Getsemáné-kertje. Itt Claude az élet (és halál) nagy kérdéseit feszegeti. Ezzel áll szemben Sheila eredetileg Bergerhez intézett panasza, amelyben megrója, hogy mindig csak a vérző tömeggel foglalkozik, és nem veszi észre a szükségét szenvedő barátokat. Claude csak mondja a magáét, végül - a kórus részvételével - az ő dalának visszatérése zárja a kis összeállítást.

• Walking in Space

Ez a darab bizony elég távolra rugaszkodik el a valóságtól, és az eredeti darabban ehhez kemikáliák segítségét veszik igénybe a szereplők. Nekünk nincs szükségünk erre, hiszen jeles úttörőink már felvázolták az űrben, a csillagok között vezető utat... a kelleténél talán alaposabban is.

Ez az állapot alapozza meg a következő dal hangulatát és történéseit is:

• Three Five Zero Zero

Látomászerű jelentősor zajlik le, amelyben Amerika nagyjai és szégyenei felvonulása közepette a vietnami háború is megjelenik, néhol tragikus, néhol keserűen szarkasztikus tálalásban. A halott testek felett két szereplő (nálunk a szoprán és a kontratenor szólista) elénekli Shakespeare szövegét a Hamletből:

• What a Piece of Work is Man

Arany J. ford.

Mily remekmű az ember! Mily nemes az értelme!

Mily határtalanok tehetségei! Alakja, mozdulata mily kifejező és bámulatos!

Működésre mily hasonló angyalhoz! Belátásra mily hasonló egy istenséghez!

A világ ékessége! Az élő állatok mintaképe!

Én egy ideje óta (bár nem tudom, miért) elvesztettem minden kedvemet, s felhagytam minden szokott gyakorlatimmal; és, igazán, oly nehéz hangulatba estem, hogy ez a gyönyörű alkotmány, a föld, nekem, csak egy kopár hegyfok; ez a dicső mennyezet, a lég, ez a felettem függő kiterjedt erősség, ez arany tüzekkel kirakott felséges boltozat, no, lássátok, mindez elűtem nem egyéb, mint undok és dögletes párák összeverődése.

A szoprán és a kontratenor az utolsó szavakat szép koloratúrával, közös kadenciával színesíti.

• Good Morning Starshine

A mámorból józanodva a résztvevők indokolatlanul könnyed dalt énekelnek. Persze... a szerelem mindent legyőz. De ez csak rövid vidám közjáték a tragikus befejezés előtt.

• The Flesh Failures - Let the sun shine in

A darab passió-vonatkozásai itt érik el a tetőpontjukat: Claude-ot a sok kritika és ellenállás, tiltakozás, béketüntetés ellenére mégis besorozzák, és életét veszti. (Igen, az eredeti színházi változatban nem Berger megy helyette a halálba, mint a filmben.) Ha nagyon nemesen akarnánk továbbvinni ezt a passió-párhuzamot, azt mondhatnánk, hogy feláldozza életét a többiekért, ám mivel ez a szekularizált passió-parafraízis tiltakozás az értelmetlen háború ellen, így ebben a tálalásban, (ellentétben a hazafias értelmezéssel) Claude értelmetlenül hullik el. A sajnálat, a gyász azért megilleti őt is.

A "Manchester Englad" témájának felidézésével a dal elindul egy összefoglaló finálé irányába, a ma esti megszólalásban ez az irány fokozódik, egyéb korábbi témák felidézésével, ellenpontoszerű egymásra-épülésével. Az eredetiben itt hangzik el a második Shakespeare idézet (Rómeó és Júlia, Kosztolányi ford.)

Szem, nézd utolszor!

Öleld utolszor, kar! s te száj - lehellet

Kapuja - ez igaz csókkal pecsételd

[Örök alkum az uzsorás Halállal.]

a kihagyott utolsó sor helyett Rómeó utolsó szavai Hamlet utolsó szavaiba torkollanak:

A többi néma csend.

Mi is kimondjuk végre az egész este kerülgetett párhuzamot Bach János-passiójával. Amit nem engedünk meg magunknak a Hair-tételben (a János Passió nyitótételének "Herr, Herr, Herr" kórusmegszólalását nem idéztük ott) azt itt pótoljuk: a darab néhány korábbi témája (pl. My mind is walking in space, Aquarius) mellett beleszövődik a Bach-mű záró kórustétele, a "Ruht wohl" témája is.

A mű utolsó refrénje "Let the sun shine in" - "Hadd süssön be a nap" rímel Goethe (állítólagos) utolsó szavaira: "Mehr Licht" - "Több fényt". E kívánsággal bocsátja útjára a másokért értelmetlen halált halt főhőst gyászoló kórus az est végén a közönséget, és ez a fény - amelyből mindig többet szeretnénk - talán a szellem fénye, amely a legködösebb elméleteken, sőt színopszisokon is át- meg áthunyorog.

AZ a hit, amit a szerzők az "Aquarius" szövegében megfogalmaztak, és ami az egész hippikorszak háborúellenes, békés hitvallásaiból árad felénk, nos AZ a hit tévesnek bizonyult ugyan, de lenyomata így, mint egy borostyánba zárt, hajdan repülésképes rovar, talán emblémája lehet a vértanúságot szenvedő, de mindig feltámadó, véglegesen soha ki nem hunyó reménynek.

Pejtsik Péter

Lelki gátak testi vágnak nem szabnak határt /
A Vízöntő jegy korszakát szabadság járja át /
Nincs bűn és nincs erény, a jólét titka más: /
Fejldés! Vigyázz, kész rajt! Nincs megállás!

After Crying: Modern idők